

Mehmet ÖZDEMİR*
Şule KANDEMİR**

**MUHAMMED b. HÜSEYİN'İN
NEFEHÂTÜ'L-ÜNS MİN HADARÂTİ'L-
KUDS TERCÜMESİ¹**

**MOHAMMED b. HUSSEIN'S
TRANSLATION OF NAFAHÂT AL-UNS
MİN HADARAT AL-QUDS**

ÖZET

İran'da yetişen, tasavvufi derinliği ve zarif üslubuyla Türk edebiyatını da etkilemiş büyük sûfi ve şair Molla Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), şiirin hemen her türünde kaleme aldığı eserlerinin yanı sıra mensur yazılarıyla da hem İran hem Osmanlı entelektüel çevrelerinde derin izler bırakmıştır. Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds* adlı eseri İslam dünyasında büyük yankı uyandırmış ve önemli bir değer kazanmıştır. *Nefehâtü'l-Üns*, 1495 yılında Ali Şîr Nevâî tarafından *Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve* adıyla Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir. Eserin Anadolu sahasında bilinen ilk Türkçe tercümesi ise 1521 yılında Lâmiî Çelebi tarafından *Fütühu'l-Mücâhidin li-Tervihi Kulûbi'l-Müşâhidin* adıyla yapılmıştır. Yukarıda adı geçen ve neşredilen iki tercüme dışında, çalışmalarımızda tespit ettiğimiz başka bir tercüme ise XVII. yüzyılda yaşamış olan Muhammed b. Hüseyin'e aittir. Tercümenin bilinen tek nüshası Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler koleksiyonu, BY00003318/1 numarda kayıtlıdır. 586 sûfiye yer veren tercümede, menâkıbnâme üslûbu ve klasik kaynaklara sadakatle oluşturulan anlatım, Osmanlı tasavvuf tarihi açısından özgün bir değer taşımaktadır. Bu çalışmada öncelikle Molla Câmî ve onun *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds* adlı orijinal eserine ve eserin Çağatay ile Anadolu sahasında yapılmış tercümelerine kısaca değinilmiştir. Ardından mütercim Muhammed b. Hüseyin'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilerek eser şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Sonuç olarak çalışma, mutasavvıf biyografisi konusunda yazılmış olan *Nefehâtü'l-Üns'ün* Osmanlı sahasında yapılan tercümelerinden birini daha inceleyerek elde edilen bilgileri bilim dünyasının dikkatine sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Nefehâtü'l-Üns Tercümesi*, Muhammed b. Hüseyin, XVII. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatı, Tasavvuf Tabakâtı, Menâkıbnâme-Menâkıbnâme Geleneği

ABSTRACT

The eminent Sufi and poet Molla Abd al-rahman Jami (d. 898/1492), renowned for the depth of his mysticism and the elegance of *his* style, left a lasting imprint on Turkish literature as well as on the intellectual life of Iran and the Ottoman world. Among his prose works, *Nafahât al-Uns min Hadarat al-Quds* gained exceptional prestige across the Islamic world. In 1495, Ali Shir Navai produced a Chaghatay Turkish version titled *Nasayim al-Mahabba min Shamayim al-Futuwwa*. The first known Anatolian Turkish rendering followed in 1521 when Lamii Celebi completed *Futuh al-Mujahidin li-Tarwih Qulub al-Mushahidin*. Our research identifies a third translation, prepared in the seventeenth century by Mohammad b. Hussein. The sole surviving manuscript-Konya Manuscripts Directorate, Regional Manuscripts Collection, BY00003318/1 - contains biographies of 586 Sufis. Combining the *menâkıbnâme* (hagiographical) mode with careful reliance on classical sources, it offers unique insights into Ottoman Sufi history. This article first outlines Jami's original work and its two earlier Turkish versions. It then introduces the life and writings of Mohammad b. Hussein and analyses his seventeenth-century translation in terms of form and content. In conclusion, this study provides a new example of research on the Nefehât tradition and Sufi biographical writing in the Ottoman sphere.

Keywords: *Nafahât al-Uns* translation, Mohammad b. Hussein, seventeenth-century Ottoman literature, Sufi tabaqat, menâkıbnâme tradition

* Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bilecik/Türkiye. E-posta: mehmet.ozdemir@bilecik.edu.tr / Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Human and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Bilecik / Türkiye. E-mail: mehmet.ozdemir@bilecik.edu.tr

** Sorumlu Yazar, Doktora Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bilecik/Türkiye. E-posta: sulekandemir27@gmail.com / Corresponding Author, Ph.D. Student, Bilecik Şeyh Edebali University, Graduate Education Institute, Department of Turkish Language and Literature, Bilecik/Türkiye. E-mail: sulekandemir27@gmail.com

¹ Bu makale sorumlu yazarın "Muhammed b. Hüseyin'in *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi (İnceleme-Metin)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

XV. yüzyılda yaşamış büyük mutasavvıf ve şair Molla Abdurrahman Câmî, ilmî derinliği, estetik şiir dili, tasavvufî düşünceleri ve özellikle tasavvufî nesir alanında kaleme aldığı güçlü metinleriyle hem İran hem de Osmanlı entelektüel çevrelerinde derin izler bırakmış özellikle XVI. yüzyıldan itibaren klasik Türk edebiyatını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkinin en belirgin örneklerinden biri olan *Nefehâtü'l-Üns min Hadâti'l-Kuds* adlı eser, sûfilerin hayatlarına, ahlâkî seciyelerine ve tasavvufî hallerrine dair derinlikli bilgiler sunan klasik bir tabakât eseri olup zamanla çeşitli tercümelere konu olarak Türk-İslam coğrafyasında geniş yankı uyandırmıştır.

Bu çalışma, XVII. yüzyılda Muhammed b. Hüseyin tarafından Farsçadan Osmanlı Türkçesine çevirisi yapılan ve bugüne dek neşri yapılmayan bir *Nefehâtü'l-Üns* tercümesini bilim dünyasına tanıtmaktadır. Söz konusu tercüme, sadece bir çeviri faaliyeti olmanın ötesinde, Osmanlı entelektüel atmosferinin yansıması olarak değerlendirilmiştir. Mütercimim, bu eserle dönemin siyasal ve sosyal krizlerini göz önüne alarak halka manevi teselli sunmayı amaçladığı anlaşılmaktadır.

Eserin mukaddimesinde kullanılan *Risâle-i Kuşeyrî*, *Keşfü'l-Mahcûb*, *Menâzilü's-Sâirîn* gibi klasik kaynaklara yapılan göndermeler, 586 sûfiye dair biyografik bilgilerde klasik menâkıbnâme üslûbu ve tercüme stratejilerinin belirginleşmesi metnin dilsel ve kültürel anlamda çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Tercüme metinde, sade Osmanlı Türkçesiyle birlikte Azerbaycan Türkçesi fonetik özelliklerinin görülmesi, eksik veya yanlış etiketlenmiş şiirler ve imlâ tercihleri de eserin dil hususiyetleri ve imlâ yönlerini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın konusu el yazması eserin muhtevası betimleyici çözümleme tekniğiyle değerlendirilmiştir. Kaynak kullanımı ve eserin klasik menâkıbnâme geleneği içerisindeki yeri ele alınmıştır. Eserin mukaddime bölümü, kullanılan kaynaklar ve tercüme teknikleri açısından ayrıntılı biçimde incelenmiş olup hem mukaddime hem de hâtime kısımları Lâmiî Çelebi ve Nevâî tercümelemlerinin mukaddime ve hâtimeleriyle mukayese edilip farklılığı ortaya konulmuştur. Eserin sûfi biyografileri kısmı ise klasik tabakât yapısıyla uyumu ve anlatım özellikleri bakımından analiz edilmiştir. Ayrıca metindeki dil özellikleri, imlâ tercihleri ve yazım hataları da dikkatle tespit edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca edebî bir metnin tanıtımı olmakla kalmayıp aynı zamanda Osmanlı entelektüel zihniyetinde sûfi biyografi yazımı ve tercüme geleneğinin izlerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Molla Câmî

Molla Câmî, 7 Kasım 1414'te Horasan'ın Câm şehrine bağlı Harçird kasabasında doğmuştur. Mahlasını hem doğduğu şehre olan mensubiyetinden hem de Ahmed-i Nâmekî el-Câmî'ye duyduğu saygıdan dolayı seçtiğini belirtmiştir. İlk tahsilini babasının yanında yaptıktan sonra Herat, Semerkand ve Bağdat gibi merkezlerde çeşitli ilimleri tahsil etmiş, özellikle dinî ve aklî ilimlerde derinleşmiştir. Semerkand dönüşünde Nakşibendî şeyhi Sadeddîn-i Kâşgarî'ye intisap etmiş, ömrünün sonuna kadar ilim ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir. 9 Kasım 1492'de Herat'ta vefat etmiş ve şeyhinin kabri yakınına defnedilmiştir (Okumuş, 1993, s. 94-95).²

² Abdurrahman-ı Câmî, *Dîvân-ı Kâmil-i Câmî* (nşr. Hâşim Radî), Tahran 1341 hş. / 1962.

Molla Câmî, yaşadığı dönemde yalnızca Horasan ve Mâverâünnehir’de değil Osmanlı coğrafyasında da tanınan bir âlim, mutasavvıf ve şairdir. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’a davet etmek üzere ona hediye ve elçiler göndermiş ayrıca ondan kelâm, felsefe ve tasavvuf görüşlerini karşılaştıran bir eser talep etmiştir. Bunun üzerine Câmî, *ed-Dürretü’l-fâhire* adlı eserini kaleme almıştır. II. Bayezid ile mektuplaşmış (Feridun Bey, *Münşeât*, I, 361, 365) ve onun adına *Silsiletü’z-zeheb* mesnevisinin bir bölümünü yazmıştır. Câmî’nin eserleri daha sağlığında Türkçeye çevrilmiş, özellikle *Nefehâtü’l-üns* ve *Şevâhidü’n-nübüvve* gibi eserleri Osmanlı kültür hayatında önemli yer edinmiştir. *Nefehâtü’l-Üns*’ün Türkçeye kazandırılmasıyla birlikte Câmî, Osmanlı tasavvuf düşüncesi ve biyografi geleneği üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Ayrıca Ali Şîr Nevâî ve Süheyli gibi çağdaşı olan şairlerle yakın dostluklar kurmuş, onların hürmet ve bağlılığını kazanmıştır. Türk edebiyatında geniş etki alanı bulan Câmî, tasavvufî öğretiyi hem şiir hem de mensur eserleriyle yoğun bir biçimde işleyerek Osmanlı şair ve âlimleri arasında itibar görmüş bir otorite olarak kabul edilmiştir (Okumuş, 1993, s. 94-95).³

Molla Câmî’nin *Nefehâtü’l-Üns min Hadarâti’l-Kuds* Adlı Eseri

Molla Câmî’nin 1478 yılında kaleme aldığı *Nefehâtü’l-Üns min Hadarâti’l-Kuds* adlı eseri, tasavvuf edebiyatının önemli kaynaklarından biridir. Eserin adı, Allah’ın cemal tecellileriyle ünsiyet hâlindeki sûfilerin manevî esintilerini ifade eden kavramlardan oluşur. Câmî, bu eserde sûfilerin hayatlarını, Allah’a yakınlıklarını, ruhanî yolculuklarını ve tasavvufî ahlâkî işler. Eserin yazılış amacı, peygamberlerin ve onların varisleri olan velilerin hikâyelerinin okuyucular için öğretici ve feyiz kaynağı olduğunu vurgulayan Hûd Suresi 120. ayete⁴ dayandırılır.

Nefehâtü’l-Üns, tanınmış sûfilerin hayatlarını aktarması bakımından biyografik eserler arasında yer alsa da içinde barındırdığı hikmetli sözler ve manevî öğretiler nedeniyle nasihatnâme ve ahlâk kitabı özellikleri de taşır. Sabır, tevekkül, tövbe gibi tasavvufî kavramlar etrafında şekillenen eser, yalnızca düşünsel değil ruhsal ve ahlâkî bir terbiyeyi de hedefler. Câmî bu eseri, Herat Farsçasıyla kaleme alınan önceki kaynaklara göre daha sade ve anlaşılır bir dille yazmış, şiirsel anlatım ve ayetlerle destekleyerek derinlik kazandırmıştır. Arapça terim ve ifadelerin de yer aldığı bu eser hem nesir sanatının hem de sûfi biyografi geleneğinin klasik bir örneğidir.

Nefehâtü’l-Üns’ün Tercümeleleri

Molla Câmî’nin *Nefehâtü’l-Üns* adlı eseri, tasavvuf tarihi kadar İran ve Türk kültürü açısından da büyük öneme sahip olup ilk olarak 1495 yılında Ali Şîr Nevâî tarafından *Nesâyimü’l-mahabbe min Şemâyimi’l-fütüvve* adıyla Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir. Bu tercümede Nevâî, eserin orijinalinde yer alan sınırlı sayıdaki Türk sûfiye ek olarak yaklaşık 170 Türk ve Hint kökenli sûfiyi daha dâhil ederek toplamda 770 şahsın biyografisine yer vermiştir. Nevâî’nin bu tercümesi, eserin daha geniş bir coğrafyada ve özellikle Farsça bilmeyen Türk okuyucular arasında yayılmasını sağlamıştır (Eraslan, 1996). Bu tercüme üzerine ilk akademik çalışma 1979 yılında Kemal Eraslan tarafından gerçekleştirilmiştir (Eraslan 1979).

Nefehâtü’l-Üns’ün ikinci tercümesi ise 1521 yılında Lâmiî Çelebi tarafından *Fütûhu’l-mücâhidîn li-tervîhi kulûbi’l-müşâhidîn* adıyla yapılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman’ın Belgrad zaferiyle aynı döneme denk gelen bu çeviri, yalnızca bir aktarım değil aynı zamanda Câmî’nin

³ Ali Asgar Hikmet, *Camî: Hayatı ve Eserleri* (trc. M. Nuri Gencosman), İstanbul 1949.

⁴ “(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda sana hak, mü’minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir” (Kur’an-ı Kerim. 11/120).

metninin genişletilmiş ve zenginleştirilmiş bir yorumu olarak kabul edilmiştir. Lâmiî, Câmî'deki 616 sûfi sayısını Anadolu'dan eklediği biyografilerle 646'ya çıkarmış ayrıca giriş bölümünü önemli ölçüde genişleterek bazı tarikatlara ve Nakşibendîlik'e dair ayrıntılı bilgiler sunmuştur (Uludağ, 2006, s. 521). Mukaddime kısmı bu nedenle 85 sayfaya ulaşmıştır. *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns* adıyla da bilinen bu çalışma, bağımsız bir telif gibi değerlendirilmiş ve sonraki metinler için önemli bir kaynak olmuştur. Eserin çeşitli nüshaları ve baskıları günümüze ulaşmış, üzerine farklı dönemlerde sadeleştirme ve inceleme çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda Kâmil Candoğan-Sefer Malak (Candoğan-Malak, 1971) Abdulkadir Akçiçek, (Akçiçek, 1981), Seyfeddin Oğuz, Süleyman Uludağ, Mustafa Kara (Uludağ & Kara, 1995) ve Songül Karaca (Karaca, 2019) gibi yazarların katkılarıyla eser literatürde yerini almıştır.

Nefehâtü'l-Üns'ün bilinen üçüncü tercümesi, çalışmanın konusunu teşkil eden XVII. yüzyılda yaşamış mütercim Muhammed b. Hüseyin'e aittir. Özel bir isme sahip olmayan bu tercüme, literatürde *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi* adıyla anılmaktadır. 1640 ile 1648 yılları arasında hazırlandığı tahmin edilen bu eser, on dört varaktan oluşan bir mukaddime bölümüyle başlamakta, ardından 586 sûfinin hayatı ile sözlerine dair bilgiler içermektedir. Bu sûfiler arasında otuz dört kadın sûfi de yer almaktadır. Sûfi biyografileri bakımından sayı kıyaslaması yapıldığında, Câmî'nin eserinde 616, Nevâî'nin tercümesinde 770 ve Lâmiî'nin çalışmasında 646 sûfiye yer verilirken, Muhammed b. Hüseyin'in tercümesinde 586 sûfi hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu yönüyle Muhammed b. Hüseyin'in tercümesi en az sayıda biyografi içeren çeviri konumundadır. Eser nesih hatla yazılmış olup toplamda 146 varaktan meydana gelmektedir. Her ne kadar bazı yerlerde Arapça ve Farsça ifadeler bulunsa da genel olarak sade ve anlaşılır bir nesir diliyle kaleme alınmıştır.

Muhammed b. Hüseyin'in Hayatı

Kaynaklarda Muhammed b. Hüseyin'in hayatına dair detaylı bilgilere ulaşılammıştır. Bununla birlikte bir devlet adamı olduğu bilinen mütercimin tam ismi Muhammed b. Hüseyin er-Revânî olarak geçmektedir. (Aydın, 2019, s. 2). Abdurrahman Câmî'nin (ö. 898/1492) Farsça kaleme aldığı sûfi tabakât türündeki *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds* adlı eserini Osmanlı Türkçesine tercüme etmiştir. Söz konusu tercümenin 1640 ile 1648 yılları arasında tamamlandığı düşünülmektedir. Mütercim metinde, "... *es-sultân İbrâhîm Hân İbnü's-sultân Aḥmed Hân aḥî's-sultân Ğâzî Murâd Hân, lâ-zâle meyâmin es-saltanatü'z-zâhîretü maḥrûneten ilâ intihâ-i ez-zamân, bi-'inâyeti'l-meliki'l-müste'ân ḥazretlerinüñ zamân-ı şerîflerinde tercüme olunur...*" [1b vr.] ifadeleriyle eserin Sultan İbrahim zamanında tercüme olunduğunu ifade etmektedir. Sultan İbrahim ise 1640 ile 1648 yılları arasında Osmanlı tahtında bulunmuştur. Bu sebeple, Muhammed b. Hüseyin tarafından *Nefehâtü'l-Üns*'ün Osmanlı Türkçesine tercümesinin, Osmanlı tarihinin 1566-1699 yıllarını kapsayan ve "Duraklama Dönemi" olarak bilinen bir evrede gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Sultan İbrahim'in sekiz yıllık hükümdarlık süresi, özellikle ruhsal problemleri nedeniyle devletin siyasi istikrarı açısından sıkıntılı bir dönem olarak kaydedilmiştir. Hanedandaki trajik gelişmelerin etkisiyle padişahın ölüm korkusuna kapıldığı, bu nedenle saraya kapanarak geleneksel yönetim biçimlerinden uzaklaştığı bilinmektedir. Eserin tahmini çeviri tarihi dikkate alındığında, bu dönemin aynı zamanda Avcı Mehmet unvanıyla tanınan IV. Mehmet'in doğum yıllarına da rastladığı görülmektedir. (Kaya, 2020, s. 25).

Mütercimin eseri kaleme aldığı döneme bakıldığında, yukarıda belirtilen nedenlerle Osmanlı padişahlarının halktan uzak bir yaşam sürmesinin toplumsal yapıya da yansıdığı ve toplumda genel

bir karamsarlığın hâkim olduğu söylenebilir. Bu tür bir ortamda Osmanlı aydınlarının sorumluluklarından biri de halkı teskin edici ve faydalı edebî eserler üretmek olmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın merkezinde yer alan mütercim Muhammed b. Hüseyin'in gerçekleştirdiği çeviri faaliyetleri dikkat çekmektedir. Nitekim mütercim, yine aynı yıllara denk gelen ve Sultan İbrahim'e takdim ettiği bir diğer tercüme eser olan *Hilyetü'l-Mülûk* adlı siyasetnâme'yi de Farsçadan Osmanlı Türkçesine çevirmiştir. Bu eser, devlet idaresine dair yol gösterici ve öğretici bir nitelik taşımaktadır. Öte yandan halkın manevî direncini artırmak ve dönemin iç karartıcı havasına karşı teselli edici bir işlev görmek üzere evliya menkıbelerinden oluşan *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*'ün de aynı düşünceyle tercüme edildiği yorumu yapılabilir.

Öte yandan Muhammed b. Hüseyin'in *Nefehâtü'l-Üns* tercümesini gerçekleştirdiği dönemin sekiz yıl boyunca tahtta kalan Sultan İbrahim'in saltanat yıllarına denk geldiği göz önünde bulundurulduğunda, mütercimin bu yıllarda eser çevirecek fikrî ve ilmî olgunluğa ulaşmış bir yaşta olduğu düşünülebilir.

Muhammed b. Hüseyin'in *Hilyetü'l-Mülûk* adlı çeviri eserinde yer alan “*Giceler yukusunun yukusuzluginde*” (geceleri uykusunun uykusuzluğunda) ve “*Hazreti Ali (r.a.) bazardan et alup ve bir mahremeye sarup didüm*” (Hazreti Ali (r.a.) pazardan et aldı ve saklamak için bir nesneye sardı dedim) gibi ifadeler bakıldığında, “uyku” kelimesinin “yuku” şeklinde kullanılması, ayrıca “-up” zarf-fiil ekinin geçmiş zaman anlamı vermesi, metinde Azerbaycan Türkçesine özgü bazı dil özelliklerinin yer aldığını göstermektedir. Bu durum bizleri Muhammed b. Hüseyin'in Azerbaycan bölgesiyle kültürel ve dilsel bir yakınlık içerisinde olabileceği düşüncesine sevk edebilir (Kaya, 2020, s. 21).

Muhammed b. Hüseyin'in eserlerinin Farsça eserlerin tercümelerinden oluşması, onun İran kaynaklı klasik metinlere ilgi duymuş olabileceğini ve bu bölgeye ait eserleri Türkçeye kazandırmayı bilinçli bir tercih olarak benimsemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Muhammed b. Hüseyin'in Eserleri

1. *Hilyetü'l-Mülûk*

Söz konusu eser, Muhammed b. Hüseyin tarafından Farsçadan Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Mütercimin çeviri metninde belirttiğine göre, eser 1642 yılında tamamlanmış ve o dönemin padişahı olan Sultan İbrahim'e takdim edilmiştir. Bu eser günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı'nda 360 numara ile kayıtlıdır.

Hilyetü'l-Mülûk üzerine Erdal Aydın 2019 yılında doktora tezi hazırlamış (Aydın, 2019), 2020 yılında yine aynı eser üzerine Ertuğrul Kaya da doktora çalışması yapmıştır. (Kaya, 2020).

2. *Terceme-i Gülistân-ı Sadî*

Mütercime ait bir diğer eser *Tercüme-i Gülistân-ı Sadî* olarak kayıtlı olan Gülistan çevirisidir. Muhammed b. Hüseyin tarafından Farsçadan Türkçeye aktarılan bu eser, tıpkı Sâdî'nin *Gülistan*'ında olduğu gibi bir mukaddime ve sekiz bölümden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. 1658 yılında istinsah edilen bu nüsha, Tebriz Millî Kütüphanesi'nde 2944 numara ile kayıtlıdır.⁵

⁵ Eser üzerine Prof. Dr. Mehmet Özdemir neşir çalışması yapmaktadır.

3. Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi

Eserin Nüsha Tavsifi, Yazılış Sebebi ve İsimlendirilmesi

Çalışmamızın konusu olan el yazması *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi*, 1640-1648 yılları arasında Muhammed b. Hüseyin tarafından Sultan İbrahim adına kaleme alınmıştır. Bu eser, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler koleksiyonu, BY00003318/1 numara ile kayıtlıdır ve çalışmalarımızda hâlen başka bir nüshası tespit edilememiştir. Yazma eserin sebab-i terceme kısmında yer alan bilgiye göre tercüme Muhammed b. Hüseyin tarafından yapılmış, istinsah işlemi ise ketebe kaydında adı geçen Muharrem b. Ramazan tarafından gerçekleştirilmiştir. Ketebe kaydında yer alan Farsça rubainin çevirisinde, *Nefehâtü'l-Üns*'ün Molla Câmî tarafından 883 (1478) yılında telif edildiği bilgisi yer almaktadır. Katalog bilgilerine göre eser, mıklepli, yıpranmış kahverengi meşin ciltli, salbek şemseli ve zencirekli olarak tavsif edilmekte, şirazesinin dağınık olduğu belirtilmektedir. Nesih hatla yazılmış olan bu yazma, 285x175-225x100 mm ölçülerindedir ve toplamda 146 varaktan oluşmaktadır. Eserde satır sayısı 29 olup söz başları, keşideler ve cetveller kırmızı renkle işlenmiştir.

Eserin tamamı harekesiz olmakla birlikte yer yer şedde, med işareti ve tenvinin kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca, Arapça ifadeler, özel isimler, saygı ifadeleri gibi kelimelerin üzerine vurgu yapılmak üzere çizgiler çekilmiştir. Başlıklar kırmızı mürekkeple kaleme alınmış ve derkenarlarda yine kırmızı mürekkeple yazılmış ara başlıklara yer verilmiştir. Eserde 48b ile 49a arasındaki bölüm yıpranma dolayısıyla eksiktir. Metnin ilk yaprağı boş olup, ikinci yaprağın sağ tarafında “Macûn-ı Câvidan” başlıklı ve “Lokman’dan rivâyet olunır ki...” ifadesiyle başlayan, çeşitli baharatların insan sağlığına olan faydalarına dair bilgiler yer almaktadır. Aynı sayfanın sol tarafında ise “El-kitâb-ı Ahmed Hâmid Tıflî-zâde rahimehümâ’llâhu Te’âlâ sene: 1172” kaydı bulunmaktadır. Bir sonraki yaprakta, kırmızı mürekkeple, hareketli olarak yazılmış “Fihrist-i Kitâb-ı Nefehâtü'l-Üns Te’lif-i Mollâ Câmî” başlığı vardır ve bu başlıkla beraber fihrist bölümü başlamaktadır. Bu bölümde her sayfada ortalama 35 ila 40 sûfî ismi yer almakta olup dokuz varaktan oluşmaktadır. Doksan yedi sûfî ismi kırmızı mürekkeple, kalanlar ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Fihristin son yaprağında yine kırmızı mürekkeple yazılmış “Fî-zikri’n-Nisâ’i'l-‘Ârifâti'l-Vâsılâti ilâ Merâtibi’r-Ricâl Raḥmetu’llâhu ‘Anhümâ” başlığı altında kadın sûfilerin listesi yer almaktadır ve bu bölümde toplam otuz dört kadın sûfinin ismi siyah mürekkeple kaydedilmiştir.

Eserin 1b-14a varakları arasındaki bölüm mukaddime kısmına ayrılmıştır. Mukaddime, kırmızı mürekkeple yazılmış bir besmele ile başlamaktadır. Ayetler, başlıklar, “ammâ ba’de”, “ve hiye” gibi bağlaçlar, kenar notları, özel isimler, önemli ifadeler ve sıralama bildiren evvel, sâni, sâlis gibi terimler de kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 2b yaprağında ise yine kırmızı mürekkeple kaleme alınmış “sebeb-i terceme-i kitâb” başlıklı bölüm yer almaktadır. Bu bölümde mütercim, adını “Muhammed bin Hüseyin” şeklinde açıkça yazarak şu ifadeleri kullanır: “Ammâ sebeb-i terceme-i kitâbu’l musteṭâb Nefehât-i keşîrû’l-fuyûzât oldur ki bu ḥaḳîr-i kemterîn Muhammed bin Hüseyin, nice müddetler idi ki iş bu kitâba ṭâlib u muṭâla’asına râğîb iken bi-ḥamdi’llâhi ve’l-minneh ol maḳsûda vâsıl ve ol dâ’iyemiz ḥâsıl olmağın her meclis u maḥfeldeki zikr u kıra’at olunur idi.” [2b vr.]

Metinde mukaddime bölümünden sonra 14b’de “Bismi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm ve bihî nesta’in” başlığı ile besmele ve bismelenin ardında da “Menâkıb-ı Ḥazreti İmâm-ı A’zam” başlığı ile sûfî biyografileri başlamaktadır. Metin 146a’da “Ḥâtîmetü’l-Kitâb” başlığı ile sona erer.

Muhammed b. Hüseyin'in *Nefehâtü'l-Üns Tercümesi*'nin kaleme alınması ve isimlendirilmesine dair bilgiler, tercümenin mukaddime bölümünde açık biçimde yer almaktadır. Bu bağlamda mütercim *Nefehâtü'l-Üns Tercümesi*'ni yazmaya nasıl başladığını şu sözlerle dile getirir:

Ammā sebeb-i terceme-i kitābu'l musteṭāb Nefehāt-i keşirü'l-fuyūzāt oldur ki bu ḥākīr-i kemterin Muḥammed bin Hüseyin, nice müddetler idi ki iş bu kitāba ṭālib u muṭāla'asına rāḡīb iken bi-ḥamdi'llāhi ve'l-minneh ol maḥsūda vāsıl ve ol dā'iyemiz ḥāşıl olmaḡın her meclis u maḥfelde ki zıkr u kıra'at olunur idi. Zebān-ı Fāriside te'lif olunmaḡı ile ol lisānda mūmāresetleri olanlaruñ meşām-ı cānları mu'aṭṭar ve dimāḡ-ı rūḥları mufahḥar olup āḡāz-ı ma'ānisinden tene'umāt ḥāşıl iderler idi. Ve lisān-ı Fāriside mahāretleri olmayanlaruñ ārāyiş-i fehmleri muḥtefi olmaḡın şemere-i ifhāmına elleri yetmeyüp ve gülisṭān-ı fehāvilerinde ḡoncaları yetüp zebān-ı Türkīye terceme olmasın iltimās itdükleri eyyāmlar sultān-ı şark u ḡarb şehinşāh-ı baḥr u berr İskender-i zamān ve Ḥākān-ı cem- muḡarrer sultān-ı 'azimü's-şān ve ḥākān-ı kavimü'l-burhān zıll-ı yezdān ḡalīfe-i zamān kātī'-ı ehlü'l-küfr ve'l-'udvān, mazhar-ı rusümü'l-'adl ve'l-iḥsān, sultān-ı berreyn ve ḥākān-ı bahreyn, Ḥādimü'l-Ḥaremeyni's-şerīfeyn, sultān ibn-ı sultān ibn-ı sultān ve'l-ḥākān ibn-ı ḥākān ibn-ı ḥākān, es-sultān İbrāhīm Ḥān İbn-ı sultān Aḡmed Ḥān aḡı's-sultān Ḡāzī Murād Ḥān, lā-zāle meyāmin es-saltānatı'z-zāhiretü maḡrūneten ilā intihā'i'z-zamān, bi-'ināyeti'l-meliki'l-müste'ān ḡazretlerinüñ zamān-ı şerīflerinde terceme olunur. Erbāb-ı naḡardan istid'ā ve irticā olunur ki zir-u bālāsın ve sehv u ḡaṭāsın dāmen-i ma'zeret ve 'afvlarıyla mestür ṭuta. *Li-raḡbeti vücūdihi. (Terceme-i Nefehâtü'l-Üns-2b vr.)*

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere mütercim, eserin tercümesini yapmayı uzun süredir arzuladığını, nihayet bu amacına ulaştınca da büyük bir şükür içinde olduğunu dile getirir. Cāmî'nin *Nefehâtü'l-Üns min Hadarāti'l-Kuds* adlı eserinin Farsça yazılmış olması sebebiyle bu dili anlayamayanların ondan istifade edememesi, çeviri talebini doğurmuş, Muhammed b. Hüseyin de bu isteğe karşılık olarak tercümeyi Sultan İbrahim döneminde tamamlamıştır.

Öte yandan mütercim, çevirdiği bu eser için özel bir başlık belirlememiştir. Ne sebeb-i terceme kısmında ne de mukaddimedede eserin özel bir adı geçmemektedir. Ancak sebeb-i terceme kısmında "...terceme-i kitāb musteṭāb Nefehāt-i keşirü'l-fuyūzāt" ifadesi kullanılmış, metnin sonunda yer alan "Hâtimetü'l-Kitāb" bölümünde de "Terceme-i kitāb-ı Nefehātü'l-Üns min Ḥadarāti'l-Ḥuds" şeklinde geçmiştir.

***Nefehâtü'l-Üns Tercümesi*'nin Muhteva Yönünden Değerlendirilmesi**

Mukaddime Hakkında

Muhammed b. Hüseyin tarafından tercüme edilen *Nefehâtü'l-Üns*'ün mukaddime bölümü, müellif Abdurrahman-ı Cāmî'nin Farsça kaleme aldığı orijinal mukaddimeyle aynı genişlikte olup yirmi sekiz sayfadan oluşmaktadır. Mukaddimeye içerik olarak bakıldığında mütercimin, Cāmî'nin metnine⁶ sadık kaldığını ve esere kayda değer bir ilave yapmadığını söylemek mümkündür. Mütercim, mukaddimeye besmele ve ardından gelen Arapça bir hamdele ve salveyle başlar. Burada Allah'ın dostlarına lütfettiği manevî nurlar ve Hz. Peygamber'in nübüvveti yüceltilir. [1b]⁷ Mütercim bu hamd ve selamdan sonra Cāmî'nin kendi dilinden, *Tabakātu's-Süfiyye* ve Herevî'nin eserlerindeki eksiklikler ve dil zorlukları sebebiyle bu eseri kaleme alma niyeti aktarılır. Bu bağlamda Ali Şîr Nevâî'nin de teşvikiyle Cāmî'nin eseri yeniden yazma yönündeki iradesi ortaya konur. Ardından da *Nefehâtü'l-Üns min Hadarāti'l-Kuds*'ün anlamından bahsederek Allah'ın dostlarının manevî kokularını ve etkilerini ifade eder. [1b-2b vr.]

⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Koleksiyonu, 00177-001 numaralı eserden hareketle bu bilgi verilmiştir.

⁷ Metinde mukaddime kısmı ayrı biyografi kısmı ayrı numaralandırılmıştır. Buna göre 1-14 varaklar arası mukaddime verilmiş ardından da tekrar 1b'den başlanıp 1b-146a varakları arası biyografi kısmı verilmiştir.

Mütercim, “sebeb-i terceme” başlıklı bölümde, eseri uzun zamandır tercüme etmek istediğini, bu arzunun gerçekleşmiş olmasından dolayı Allah’a hamd ettiğini ifade eder. Farsça bilenlerin eserden istifadeyle huzura erdiği fakat Farsça bilmeyenlerin mahrum kaldığı belirtilerek tercüme gereği açıklanır. Tercümenin, Sultan İbrahim zamanında tamamlandığı kaydedilir. [2b vr.] Mukaddimenin büyük kısmı, tasavvufi kavramların tanımına ayrılmıştır. Eserde sistematik bir biçimde ele alınan başlıklar şu şekildedir:

Velayet ve Veli Kavramları

“Temhîd fi'l-ı-kavli fi'l-vilâyeti ve'l-veliyi” başlığı altında veli ve velayet kavramları *Risale-i Kuşeyriyye*'den alıntılarla açıklanır. [2b-3b vr.]

Marifet, Ârif, Müteârrif ve Câhil

“el-ı-kavlü fi'l-Ma'rifeti ve'l-Ârifi...” başlığında *Terceme-i Avârif*'ten yapılan alıntılarla marifet ve ârif kavramları detaylandırılır. Müteârrif ve cahil kavramlarına ise yüzeysel değinilir. [3b vr.]

Sûfî, Mutasavvıf, Melâmî ve Fakir Kavramları

Bu başlık altında bu kavramlar tarif edilir ve aralarındaki farklara değinilir. Melâmîlik ayrıca vurgulanır. [4a-7a vr.]

Zühhâd, Fukarâ, Huddâm ve Ubbâd

Bu gruplar “âhîret talipleri” bağlamında açıklanır. Her grubun hem hakiki hem de batıl örnekleri olduğu belirtilir. Meczuplar da bu bağlamda değerlendirilir. [4a-7a vr.]

Tevhid Mertebeleri

Tevhidin dereceleri ve bu derecelere ulaşan kişiler açıklanır, âyetlerle desteklenir. [7a-8b vr.]

Velayet Erbabının Sınıflandırılması

Keşfu'l-Mahcûb ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'den yararlanarak ahyâr, abdâl, bûdela, evtâd, nukebâ, kutub ve gavs gibi kavramlara açıklık getirilir. [8b-9a vr.]

Mucize, Keramet ve İstidrac

Bu kavramların farkı Fahreddin Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr*'i üzerinden açıklanır. Alıntılarının Türkçesi verilmez. [9a vr.]

Evliyaların Kerametleri

Delâilü'n-Nübüvve ve *Keşfu'l-Mahcûb*'dan alıntılarla evliyaların kerametlerinin varlığı ispatlanır. Cüreyh, Ashâb-ı Kehf ve Süleyman Peygamber kıssalarına telmihler yapılır. [9b vr.]

Keramet Türleri ve Harikulade Hâller

Bu başlıkta konu başlıca tanımlanır, Arapça orijinal metnin ise Türkçesi verilmez. [12b vr.]

Tasavvuf ve Sûfî Kavramı

Kuşeyrî'den bir alıntıyla sûfî isminin tarihi gelişimi anlatılır. “Tasavvuf” terimi bidat ehline karşı ehl-i sünnetin kendini ayırt etme aracı olarak sunulur. [13a vr.]

Mukaddimenin sonunda ise sûflerin hayatlarının, sözlerinin ve menkıbelerinin kayda geçirilmesinin önemi vurgulanır. Bu tür metinlerin okuyucuda manevî yakınlık ve eğitim sağladığı ifade edilir. “Kişi sevdiğiyle beraberdir” hadisi ve Hud Suresi’nin 120.⁸ ayetiyle bu görüş desteklenir. [13a-14a vr.] Muhammed b. Hüseyin mukaddimesinde *Risaletü’l-Kuşeyriyye*⁹, *Tercemeti’l-Avarif*¹⁰, *Menâzili’s-Sâyirîn*¹¹, *Keşfü’l-Mahcûb*¹², *Fütuhât-ı Mekkiyye*¹³, *Tefsirü’l-Kebir*¹⁴ ve *Delâilu’n-Nübüvve*¹⁵ isimli eserlerden yararlanmışır. Ayrıca Bakara, Araf, Ali İmran, Fussilet, Cuma, Neml, Kehf, Hud gibi surelerin ayetlerinden yararlanılarak içerik güçlendirilmiştir.

Muhammed b. Hüseyin’in *Nefehâtü’l-üns Tercümesi*’nin mukaddime kısmı diğer *Nefehâtü’l-üns* tercümelerinin mukaddimeleriyle karşılaştırıldığında, Nevâî’nin mukaddime kısmı on iki sayfadan oluşmaktadır. Nevâî, karakterlerden ziyade tasavvufun şariat ile aynı temele dayandığını öne çıkarır. Bu yönüyle onun mukaddimesi, kendine özgü bir nitelik arz eder. Nitekim Câmî’nin eserinde yer alan tasavvufî kavramların çoğuna değinmez (Eraslan, 1996, s. 1-12). Lâmiî Çelebi ise tercümesinde mukaddimeyi yalnızca bir giriş bölümü olarak değil adeta müstakil bir tasavvuf şerhi biçiminde kaleme almıştır. Seksen beş sayfalık bu mukaddime, Câmî’nin ele aldığı konuların yanı sıra onun temas etmediği pek çok tasavvufî kavramı da içermektedir. (Karaca, 2019, s. 120-121). Buna karşılık Muhammed b. Hüseyin, daha önce belirtildiği üzere, Câmî’nin mukaddimesine büyük ölçüde sadık kalmış ve metni oldukça sade bir biçimde sunmuştur.

Bu bağlamda Nevâî ve Lâmiî tercümelerinde Câmî’nin mukaddimesi kısaltma veya genişletme yoluyla değiştirilmişken Muhammed b. Hüseyin, mukaddimeyi aslına sadık kalarak neredeyse aynen aktarmıştır. Bu durum, onun tercümesini diğerlerinden ayıran belirgin bir özelliktir.

Sûfler ve Biyografileri Hakkında

Muhammed b. Hüseyin’in *Nefehâtü’l-Üns* tercümesinde toplam 586 sûfiye ait biyografi yer almaktadır. Bu sayı, Câmî’nin Farsça telifinde¹⁶ bulunan 616 sûfiye kıyasla daha düşüktür. Eksik sûfi isimlerinin bir kısmı, tek nüshası olan tercümenin kopmuş olan yapraklarında yer aldığı tahmin edilmektedir. Nitekim mevcut nüshada bazı sayfaların eksik olduğu bilinmektedir. İleride başka nüshaların tespiti hâlinde bu durum daha da netleşecektir.

⁸“(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda sana hak, mü’minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir” (Kur’an-ı Kerim. 11/120).

⁹ Abdülkerim el-Kuşeyrî’nin (öl. 465/1072) tasavvufa dair Arapça olarak kaleme aldığı klasik eseridir (Uludağ, 2008, s. 122).

¹⁰ Orijinal ismi *Avarifü’l-Maariif* olan sünnî sufiliğin tanınmış temsilcilerinden Şehâbeddin es-Sühreverdî’nin (öl. 632/1234) Arapça olarak kaleme aldığı tasavvufa dair eseridir (Uludağ, 1991, s. 109).

¹¹ Hâce Abdullah-ı Herevî’nin (öl. 481/1089) tasavvuf makamlarına dair eseridir (Yetik, 2004, s. 122).

¹² Hücvîrî adlı müellifin (öl. 465/1072 [?]) Farsça kaleme aldığı tasavvufun teorik ve pratik konularını sistematik olarak işleyen eseridir (Uludağ, 1998, s. 458).

¹³ Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin (öl. 638/1240) tasavvufî görüşlerini en geniş boyutlarıyla açıkladığı eseridir (Kılıç, 1996, s. 251).

¹⁴ Kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarına dair çalışmalarıyla tanınan Eşarî alimi Fahreddin er-Râzî’nin *Mefâtihu’l-gayb* olarak da bilinen *et-et-Tefsirü’l-kebir* Râzî’nin tefsire dair en önemli eseri olup otuz iki cilt hâlinde yayımlanmıştır (Yavuz, 1995, s. 94).

¹⁵ Hadis hafızı olan Ebü’l-Abbâs Cafer b. Muhammed b. el-Mu’tez el-Müstağfirî en-Nesefî’nin Peygamberlik müessesesini, Özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.)’ in peygamberliğini ispatlamak amacıyla yazdığı eseridir (Hatiboğlu, 2006, s. 108-109).

¹⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Koleksiyonu, 00177-001 numaralı eserden hareketle bu bilgi verilmiştir.

Bunun yanı sıra mütercim bazı sûfi isimlerini eleyerek seçme biyografilerden oluşan bir tercüme yolu takip etmiş olabilir. Bunun da kendince makul fakat bugün için bizim tam olarak bilemediğimiz ve yorumlamakta zorlandığımız saiklerle ilişkili olması mümkündür. Bununla beraber bu saikler arasında mütercimin biyografileri diğerleriyle benzer olan sûfileri atlayarak metni kısaltmak istemesi, Osmanlı-Anadolu çevresinde tanınmayan yahut etkisi sınırlı isimleri dışarıda bırakma veya tekrarlayıcı/zayıf rivayetleri çıkararak örnek niteliği yüksek biyografilere yer verme isteği olabilir.

Öte yandan, Câmî'nin eserinde bulunmayıp Muhammed b. Hüseyin'in tercümesine eklediği sûfiler de vardır. Bunlar arasında Hasan-ı Basrî, Veysel Karanî, İmam Muhammed Şâfiî ve İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır. Özellikle fıkıh imamlarının tercümeyle dâhil edilmesi, sûfilîğin ehl-i sünnet çizgisiyle uyumlu olduğunu göstermek ve Osmanlı'daki hâkim mezheplerle bir meşruiyet köprüsü kurmak amacıyla yapılmış bir tercih olarak değerlendirilebilir. Keza Hasan-ı Basrî ve Veysel (Üveys) Karanî gibi "proto-sûfi" kabul edilen isimlerin eklenmesi ise silsilenin Hz. Peygamber'in asr-ı saâdetine uzanan ahlâkî kökenini vurgulama amacına işaret etmektedir.

Tercümede yer alan sûfilerin otuz dördü de kadındır, bu da toplamın yaklaşık %6'sına tekabül eder. Sayının erkek sûfilere oranla oldukça düşük oluşu dikkat çekicidir. Bununla birlikte Muhammed b. Hüseyin, kadın biyografilerini naklederken Câmî'nin tertibine sadık kalmış, onları erkek sûfilerin ardından vermiş, sıralamayı korumuş ve bu bölümde herhangi bir eksiltme ya da genişletmeye gitmemiştir. Bu tutum, Câmî'de ve önceki tabakât metinlerinde kadınların sayıca az olması ve erkeklerin arkasından zikredilmesi şeklindeki geleneğin tabii bir devamı olarak okunabilir.

Kadın sûfilerin bu tür metinlerde sayıca az olması onların geri plana bırakılmalarından değil müellif ve nakil ağlarının çoğunlukla erkek şeyh-talebe hattı üzerinden işlemesi ya da mahremiyet, mekânsal ayrışma ve edep normları nedeniyle kadın sûfilerin aynı derece kamusal görünürlükte olmadığından onların faaliyetlerinin kamusal kayıtlara daha seyrek yansımaları ile açıklanabilir. Dolayısıyla ilk yazılan tabakât eserleri kadınları sınırlı anlattığından sonraki yazarlar da bu geleneği büyük ölçüde devam ettirmiş, sayı dengesizliği böylece kalıcılaşmıştır. Eserlerin düzeni de buna eklenir dolayısıyla ana kısım erkek biyografilerinden oluşur, kadınlar ayrı bir bölümde-çoğu zaman sonda-toplanır; bu durum ise bu tür eserlerin tertip tercihidir.

Metindeki kadın sûfilere ilişkin bir diğer nokta da kadınların isimlendirilmesi meselesidir. Metin içinde Rabiâtü'l-Adeviyye gibi tarihi kimlikleri açık olan kadın sûfiler tam isimleriyle anılırken bir kısmı ise Tuhfe (armağan), Fidda (gümüş) gibi temsili adlarla ya da Cârîye-i Sevda (kara cariye) İmreet-i Mechûle (ismi meçhul birinin hanımı), "İmreet-i Mısıriyye" (Mısırlı kadın) gibi nitelermelerle zikredilmiştir. Bu farklılık iki ana nedenle açıklanabilir. Birincisi, klasik tabakât ve menâkıbnâme literatüründe biyografileri ayrıntılı kayda geçen kadın sûfiler tam adlarıyla aktarılmış, buna karşılık yalnızca menkıbevi bir kısma içinde geçen veya rivayet zinciri zayıf olan kadın sûfilerin kimlikleri çoğunlukla belirsiz kalmıştır. İkincisi ise dönemin toplumsal ve edebî anlayışında kadınların bireysel kimliklerinden ziyade temsil ettikleri ahlâkî-dinî profil ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle bazı kadın sûfilerin adları özellikle kaydedilmemiş, ibret alınacak örnekler olarak anonim biçimde sunulmuştur. Kısacası, tablo bir dışlama doktrininden ziyade tarihî toplum yapısı ve biyografi yazım pratiklerinin doğal sonucudur. Nitekim sûfi menkıbelerinde kadın figürlerin sıkça sembolik kahramanlar olarak zikredildiği, bu anonimliğin

kadın kimliğini önemsemekten dolayı değil tasavvufi anlatının sembolik dil ve tipolojisinden kaynaklandığı da belirtilmiştir. Öte yandan kadın sûfiler, kimi zaman erkek sûfilerle mukayese edilerek onlardan üstün gösterilmiş, takvâ ve zühd konularında örnek alınacak şahsiyetler olarak sunulmuştur (Çubukcu 2020). Bu çerçevede *Nefehâtü'l-Üns* 'te de kadınların sayıca az olması ve çoğunun sembolik isimlerle temsil edilmesine rağmen onların tasavvufi ve toplumsal algıdaki işlevsel önemlerini korudukları görülür.

Metindeki sûfi biyografilerine bakıldığında klasik menâkıbnâme geleneğine uygun şekilde yazıldığı görülür. Biyografide genel olarak nelerden bahsedildiği metinden seçilmiş örnekler üzerinden şöyle çözümlenebilir:

Künye ve lakab bilgileri: “Künyeti Ebū'l-Fezāyil ‘Abdu’llāh bin Muḥammedu'l-Meyāncīdür ve ‘Aynu'l-Ḳuzẓāt lakabıdır.” [46a vr.] Örnekte görüldüğü gibi sûfinin künyesi ve lakabı açıkça verilmiştir.

Tarikat bağlantısı: “Şeyḫ Ziyā'e'd-dīn Ebū'n-Necīb-i ‘Abdü'l-kāhiri's-Sühreverdī” [46b vr.] Örnekteki sûfinin adının sonundaki “Sühreverdī” ismi nispet eki dolayısıyla onun Sühreverdī tarikatıyla irtibatlı olduğuna işaret etmektedir.

Eğitim durumu ve ilmî yönü: “‘Ulūm-ı zāhirde ve bāḫında mükemmel olup te'lifāt u taṣnīfātı ziyādedür” [46b vr.] ifadesiyle hem şer'î hem de tasavvufi ilimlerde yetkin olduğu belirtilmiş olup aynı zamanda çok sayıda eser verdiği vurgulanmıştır.

Silsilesi: “Nisbet-i şerīfleri on iki vāsıta ile Emīru'l-müminīn Ebī Bekrini's-Şiddīk Raḍiyallāhu Te'ālā ‘anh irişür ve ṭarīkatde nisbeti Şeyḫ Aḫmed-i Ğazzālī Ḥazretlerine irişür.” [46b vr.] Soyu nesepten on iki vasıta ile Hz. Ebu Bekir'e ulaştığı, tarikat nisbeti ise Şeyh Ahmed Gazzālī'ye dayandığı belirtilir. Bu sûfiyi soy bakımından yüce bir yere koyar.

Tasavvufî görüşleri: Bu kısım yer yer doğrudan Arapça kaynaklardan yapılan alıntılarla desteklenmiş ve sûfinin düşünsel çerçevesi ortaya konmuştur. Bu noktada, Sühreverdī'nin *Ādābu'l-Mürīdīn* adlı eserinden yapılan bir alıntı örnek olarak verilmiştir. [46a vr.]

Kerameti: “İmām Yāfi'ī Ḥazretlerinüñ tārīhinde buyurur ki: Şeyḫ Ebū'n-Necīb Ḥazretlerinüñ aṣḫāplarından biri rivāyet ider ki: Bir gün Bağdādda Şeyḫ ile bāzārdan giçer idük. Bir ḳaşşāb dükkānında bir ḳoyunuñ gövdesi aşılmış idi. Şeyḫ eyitdi: Bilür misin bu ḳoyun ne söyler? Biz eyitdük: Bilmezüz. Buyurdılar ki: Bu dirdi ki: Ben boğazlanmış degilem. Kendü kendüme ölmüşem. Ḳaşşāb işitdügi gibi bī-hüş düşdi. Ḳaçan ki kendüye geldi. Ḥazreti Şeyḫüñ ṣaḫt-ı ḳavline iḳrār idüp tāyib oldı.” [47b vr.] Yani zikri geçen sûfinin Bağdat'ta bir kasabın dükkānının önünden geçerken bir koyunun “Ben boğazlanmadım, kendiliğimden öldüm” dediğini duyması bir keramettir. Sûfinin göstermiş olduğu bu keramet biyografiye eklenerek anlatıya canlılık katılmaya çalışılmıştır.

Vefatı: “Tuvuffiye fi sene şelāşe ve sittin ve ḥamse mi'e raḫmetu'llāhi ‘aleyh.” [47b vr.] Yani sûfinin Hicri 563 yılı Cemāziyelevvel ayında vefat ettiği belirtilerek Allah rahmet eylesin anlamında dua ile bitirilmiştir. Her sûfinin vefat tarihi buradaki gibi Arapça olarak beyan edilir.

Metindeki diğer sûfilerin biyografik bilgileri de verilen örneklere benzer şekilde aktarılır. Ancak bazı sûfilerin biyografileri daha uzun ve menâkıbları, kerametleri ve sözlerine daha detaylı yer verilmiştir. Bazılarının biyografileri ise bir satırdan oluşan “İsmi Aḫmed bin Zekeriyyādur. Nişābürdandur. Mısrda olurdu. Raḫmetu'llāhi ‘aleyh.” [125a vr] gibi ifadelerle yetinilir. Bunun

yanında “Ḥāce Ebū'l-Vefā-i Ḥvārezmī” [53b vr.] maddesinde olduğu gibi biyografinin kısa tutulup şiirlerin yoğunlukta olduğu biyografiler de mevcuttur. Ayrıca metin içerisinde Arapça eserlerden yapılan çoğu alıntının tercüme yapılmamış ve herhangi bir açıklama da yapılmamıştır. Yine bazı sūfîlerin biyografilerinde yer alan Arapça ya da Farsça şiirler de tercüme edilmemiştir.

Buna ek olarak, şiirlerin türlerine dair yapılan sınıflandırmaların da hatalı olduğu görülmektedir. Örneğin, iki mısralık bir beyite “mışra” başlığı yazılmış [61b vr.], altı beyitten oluşan bir gazel ise “ferd” olarak etiketlenmiştir. [52a vr.] Farsça yazılmış bir başka beyitte yalnızca iki mısra alınmış olmasına rağmen şiire “rubai” başlığı konulmuştur. [52a vr.] Bu tür hatalar, mütercimın şiir türleri konusundaki terminolojiye yeterince hâkim olmamasından kaynaklanmaktadır.

Metnin Dil ve Üslup Özellikleri

Metin içinde imlâ hataları ve eksik kelimelere de rastlanmaktadır. Örneğin “Nice def'a beyāda ḥacc itmışdür.” [129b vr.] cümlesindeki “beyā” kelimesinin “beyā[bān]” olması gerektiği, “nice keşf u kerāmet zāhir¹⁷ olmışdur” [129a vr.] cümlesindeki “zāhir” kelimesinin yanlış harfle yazıldığı, burada asıl kastedilenin “zāhir” olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür hatalar metin boyunca tekil örnekler olarak karşımıza çıksa da genel anlamda mütercimın dikkat eksikliği veya yazım disiplinindeki gevşekliği ile ilişkilendirilebilir.

Dil ve üslup açısından bakıldığında metin sade bir Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Özellikle günlük yaşam ve söylemler aracılığıyla dönemin sosyal yapısı hakkında bilgi sunmaktadır. Metin, “çıkılabilevüz”, “viriserdür”, “olısdur” gibi Eski Anadolu Türkçesi unsurları da barındırmaktadır. Ayrıca “etmek (ekmek)”, “yavıklamak (kaybetmek)” gibi arkaik kelimelere de yer verilmiştir.

Metin içerisinde mukaddime ve bazı biyografilerde secili, süslü anlatıma başvurulmuş olsa da genel üslup yalın kalmıştır.

Sonuç olarak tasavvufî edebiyatın önemli türlerinden biri olan menâkıbnâmeler, yalnızca sūfîlerin tarihsel yaşam öykülerini aktarmakla kalmaz aynı zamanda onların kerametlerini, ahlâkî faziletlerini ve irşat faaliyetlerini vurgulayarak manevî otoritelerini pekiştirir. Bu tür metinlerde tarihsel veriler mitolojik, menkıbevî ve alegorik unsurlarla iç içe geçer. Muhammed b. Hüseyin'in *Nefehâtü'l-Üns Tercümesi*'nde yer alan sūfî biyografileri de biçimsel ve içeriksel özellikleri itibarıyla klasik menâkıbnâme geleneğiyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Tercümede sūfî biyografileri çoğunlukla şu başlıklar etrafında yapılandırılmıştır: Künye ve lakaplar, doğum ve yaşam alanı, tarikat ve silsile bağlantısı, ilmî ve ahlâkî vasıflar, keramet anlatıları, vefat tarihi ve dua kalıbıyla bitiş ile genellikle tasavvufî öğretiyi destekleyici manzum parçalar. Bu yapı, sūfîlerin tarihsel kimliklerinden ziyade onların tasavvufî değerler bakımından örnek şahsiyetler olarak sunulmasına imkân tanır. Bu biyografiler, yalnızca bilgi aktarmayı değil okuyucuda manevî etki uyandırmayı ve irşat misyonunu gerçekleştirmeyi hedefler. Bu bağlamda metinde yer alan şiirsel ifadeler ve zaman zaman kullanılan secili üslup da bir amaç değil bu etkiyi kuvvetlendirmeye hizmet eden edebî araçlardır.

¹⁷ “Zı” ile yazılması gerekirdi ama “Dat” ile yazılmıştır.

Hâtîme Hakkında

Muhammed b. Hüseyin'in tercümesinde, hâtîme bölümü kırmızı mürekkeple yazılmış "Hâtîmetü'l-Kitâb" başlığıyla başlamaktadır. Bu bölümde eserin genel maksadı ile birlikte anlatılan sûfî zatların manevî dereceleri özetlenmiştir. Eserde adı geçen evliya ve âriflerin hayatları, ahlâkî özellikleri ve manevî hâlleri örneklerle aktarılmış, tasavvuf yolundaki ilerleyişleri ve Allah'a ulaşmaları tasvir edilmiştir. Bu şahsiyetlerin irfan ve sadakatle, tek başlarına yola koyulup hakikate ulaştıkları ifade edilmiştir. Bölümün sonunda şiire de yer verilmiştir ancak söz konusu şiir Farsça olarak bırakılmış, tercüme edilmemiştir. Hemen ardından yine kırmızı mürekkeple yazılmış "İtmâm-ı Târihine Rubâ'î" başlıklı kısım yer almakta olup bu bölüm de tercüme edilmeden orijinal hâliyle bırakılmıştır. Bu yönüyle Muhammed b. Hüseyin'in tercümesindeki hâtîme kısmı, Câmî'nin *Nefehâtü'l-üns min Hadarâti'l-Kuds* isimli eserindeki¹⁸ hâtîmeyle neredeyse birebir örtüşmektedir.

Nevâî ve Lâmiî tercümelerinde ise tıpkı mukaddimede olduğu gibi hâtîme kısmı da eksiltme veya genişletme yoluyla değiştirilmiştir. Buna karşılık Muhammed b. Hüseyin, Câmî'nin eserinin hâtîmesini aslına büyük ölçüde sadık kalarak aktarmış, böylece tercümesini diğerlerinden ayıran bir başka özellik ortaya koymuştur.

Sonuç

Bu çalışma ile Molla Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds* adlı eserinin XVII. yüzyılda Muhammed b. Hüseyin tarafından yapılmış ancak bugüne dek ortaya çıkarılmamış bir Türkçe tercümesi tanıtılıp incelenmiş ve elde edilen bulgular ilim dünyasının dikkatine sunulmuştur. Eserin, Osmanlı'nın Duraklama Dönemi'ndeki siyasi ve sosyal çalkantıların yaşandığı bir ortamda kaleme alınmış olması, mütercimim bu tercüme ile yalnızca ilmî bir aktarım yapmakla kalmayıp aynı zamanda halkı teselli etmeye yönelik bir irfan hizmeti sunduğunun göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Çeviri, klasik menâkıbnâme yapısına büyük ölçüde sadık kalmakla birlikte sade Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olup yer yer Azerbaycan fonetik izleri taşıyan bir dil kullanımı sergilemektedir. Eserdeki sûfî biyografileri; künye, silsile, keramet ve vefat gibi belirli tematik başlıklar etrafında biçimlendirilmiş, böylece tasavvufî değerlerin aktarımına hizmet eden bir anlatı inşa edilmiştir. Câmî'nin telifinde yer alan 616 sûfîye karşılık tercümede 586 sûfînin bulunması, metnin yıpranması sonucu bazı yaprakların eksik olması ve mütercimim seçici tavrı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca tercümeğe Veysel Karanî, Ebû Hanîfe ve İmam-ı Şâfiî gibi şahsiyetlerin eklenmesi, mütercimim bilinçli olarak sûflüğün ehl-i sünnet çizgisiyle uyumlu olduğu izlenimini vermek istemesi olarak değerlendirilmiştir. Mütercim, 34 kadın sûfîye ise Câmî'nin telifine -sayı ve tertip yönüyle- sadık kalarak vermiştir. Metinde kadınların sayıca azlığı, erkeklerden sonra sıralanması ve isimlendirilmesinde çoğunda anonim nitelermeler kullanılması ise kadın kimliğini önemsememekten dolayı değil rivayetlerin aktarılma biçiminin, kimlik netliğinin ve dönemin mahremiyet-kamusal görünürlük koşullarının bir yansıması olarak görülmüştür.

Metinde bir kısım imlâ hataları, özellikle rubai, ferd ve mısra gibi şiir türlerinin yanlış etiketlenmesi ile Arapça kısımlar ve Farsça şiirlerin çoğunlukla tercüme edilmeden bırakılması gibi eksiklikler de tespit edilmiştir. Bu durum mütercimim ilmî donanımının sınırlı ölçüde

¹⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Koleksiyonu, 00177-001, vr. 313a-313b.

yansıdığını gösterse de tasavvuf geleneğine duyduğu ilgi ve gösterdiği aktarım gayreti dikkate değer niteliktedir.

Öte yandan Muhammed b. Hüseyin'in *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds Tercümesi*, Nevâî ve Lâmiî Çelebi çevirilerinin mukaddime ve hâtimeleriyle karşılaştırılmış, diğer tercümelerde bu kısımlar eksiltme veya genişletmelerle değişikliğe uğratılmışken söz konusu tercümede her iki bölümün de Câmî'nin telifine büyük ölçüde sadık kalındığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Muhammed b. Hüseyin'in bu tercümesi, özellikle Anadolu sahasında Lâmiî Çelebi'den sonra yapılmış ikinci Türkçe *Nefehâtü'l-Üns* çevirisi olması bakımından önemlidir. Tercümenin gün yüzüne çıkarılarak şekil-muhteva bakımından değerlendirilmesi ise hem Câmî'nin Osmanlı sahasındaki etkisini derinlemesine ortaya koymakta hem de Osmanlı tercüme faaliyetlerinin dil, üslup ve amaç bakımından durumunu gözler önüne sermektedir. Gelecekte tercümenin farklı nüshalarının bulunmasıyla bu değerlendirmelerin daha da zenginleşeceği öngörülebilir.

Extended Abstract

The Khorasani sufi and poet Molla Abdurrahman Cami (1414–1492) exerted a lasting influence on Persian and Ottoman literatures through his prose and verse. This article introduces and evaluates—both formally and in terms of content—an Ottoman Turkish translation of *Nefehatu'l-Uns min Hadarati'l-Kuds*, one of the foundational works of sufi biography by Cami (d. 898/1492), produced in the 17th century by Mohammad b. Hussein, but not previously documented in the scholarly literature. The study positions this translation within the Ottoman Turkish translation tradition alongside Ali Şir Nevai's Chagatai Turkish *Nesayimu'l Mahabbe min Şemayimi'l-Futuvve* (1495) and Lamii Çelebi's *Futuhu'l Mucahidin li-Tervihi Kulubi'l-Muşahidin* (1521). In this respect, it draws attention to what appears to be the second Turkish *Nefehat* translation produced in the Anatolian sphere after Lamii.

The only known copy of the translation examined here is recorded under catalogue no. BY00003318/1 in the Konya Regional Directorate of Manuscripts, Collection of Regional Manuscripts. The codex comprises 146 folios, written in naskh script without vocalization, though shadda, madd, and tanwin are used intermittently. The text consists of an introduction spanning folios 1b–14a, followed by the sufi biographies and a concluding section. A separate table of contents is provided, and female sufis are listed in a distinct subsection. Folios 48b–49a are missing due to wear.

The translator explicitly states that the work was composed during the reign of Sultan Ibrahim (1640–1648). This timeframe corresponds to what later Ottoman historiography terms the “Stagnation” era, marked by political and social turbulence. The fact that the translation was undertaken in such a context suggests that the translator viewed the work not merely as a scholarly transfer but also as a text intended for communal solace and spiritual instruction. It should be considered alongside his contemporary translation of a book on politics, *Hilyetu'l Muluk*, which he presented to the sultan for similar purposes.

Methodologically, the article offers a descriptive analysis of the manuscript's contents and considers the work's place within the classical *menâkıbnâme* (hagiographic) tradition. The introduction is examined with respect to sources and translation techniques; both the introduction and the conclusion are evaluated comparatively against Cami's Persian original and the

translations by Nevai and Lamii, and points of difference are identified. The findings indicate that Mohammad b. Hussein's translation adheres closely to Cami in both the opening and closing sections. While Nevai abridges the introduction and Lamii expands it into an extended sufi commentary, Mohammad b. Hussein follows Cami's conceptual architecture—*walaya*, *marifa*, distinctions among sufi, malami, and faqir, the degrees of tawhid, classifications such as *abdal*, *awtad*, *qutb* and the differentiation between *karamat* and *istidraj*—in plain, didactic prose. The logic of closure is likewise preserved in the conclusion. This fidelity distinguishes the translation—at least in the introduction and conclusion—as the most text-bound of the three Turkish versions.

The biographical core is analyzed in terms of its conformity to the classical *tabaqat* structure and its narrative features. The translation includes the lives of 586 sufis, 34 of whom are women—a number lower than Cami's 616. The discrepancy can be explained in part by the missing folios and in part by the translator's selective approach. The placement of female sufis in a discrete concluding section, and the occasional use of anonymous or representative designations, accords with historical conditions related to *tabaqat* arrangement and its chains of transmission. The biographies proceed through conventional elements — *kunya*, *laqab*, *nisba*, affiliation to a *tariqa*, intellectual and ethical virtues, miracle narratives, and dates of death — and intersperse brief verse passages and short reports.

The translator deliberately includes figures absent from Cami, such as Hasan al-Basri, Uways al-Qarani, Abu Hanifa, and al-Shafii. This addition appears intended to underscore the alignment of Sufism with the Ahl al-Sunna and to build a bridge of legitimacy to prevailing Ottoman madhhab sensibilities. Conversely, some biographies seem to be abbreviated or omitted, indicating an editorial design aimed at heightening didactic effect.

Linguistically, the translation is cast in plain Ottoman Turkish, with occasional phonetic traces of Azerbaijani Turkish and elements of Old Anatolian Turkish. The manuscript also shows certain orthographic errors. Genre labels attached to embedded verse are inconsistent: for example, a two-line *beyt* is labelled as *misra*, a six-*beyt* *ghazal* as *ferd*, and the heading *rubai* is misapplied. Moreover, many Arabic quotations are left untranslated, which at points impedes comprehension.

The findings indicate a twofold significance. First, on the textual-historical plane, the translation adds a new link to the circulation of the *Nefehat* tradition in the Ottoman realm, offers an instance of faithful transmission of Cami's text, and sheds light on biographical and hagiographical writing in Anatolia. Second, on the socio-intellectual plane, it documents a translational practice that sought to provide spiritual consolation amid marked political and social fluctuations, forging a connection between legitimacy and instruction through an explicit emphasis on Ahl al-Sunna. The continued, though limited, visibility afforded to female sufis also provides evidence for the work's social grounding and for the ethical typologies it transmits.

The main limitations of the study stem from the source: reliance on a single manuscript witness and the loss of several folios. In addition, the inconsistent labelling of verse genres and the untranslated Arabic quotations require supplementary scholarly elucidation. The discovery of new copies in the future would more securely clarify the causes of the numerical discrepancy in biographies and the impact of missing leaves.

Mohammad b. Hussein's translation of *Nefehatu'l-Uns* thus stands out as a case that combines fidelity with selectivity within Ottoman translational practice. Through codicological

description, comparison of the introduction and conclusion, analysis of biographical structure, and attention to both omitted and newly added figures, the article clarifies the translation's place within the sufi biographical tradition and the Ottoman intellectual climate. As the second Turkish translation identified in the Anatolian sphere after Lamii, it represents a distinctive link in the *Nefehat* tradition, exemplifying both continuity and adaptation. The emergence of additional copies and studies supported by a critical edition will further enrich the data this text provides.

Kaynakça

- Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâle* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd – Mahmûd b. Şerîf), Kahire 1385/1966.
- Abdurrahman-ı Câmî, *Dîvân-ı Kâmil-i Câmî* (nşr. Hâşim Radî), Tahran 1341 hş. / 1962.
- Ali Şîr Nevâî, *Nesâyimü'l-mahabbe min şemâyimi'l-fütüvve*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 808.
- Aydın, E. (2019). *Muhammed b. Hüseyin Er-Revani'nin Hilyetü'l-Mülûk Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin)*. (Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Çubukcu, H. (2020). Sûfî Hikayelerinde (Menkıbelerinde) Kadın Tasavvuru. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*. 12 (2), 193-208. DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.686855>
- Ebü'l-Hasan Ali b. Osman el-Hücvîrî, *Keşfü'l-maḥcûb* (nşr. Jukovski), Tahran 1979.
- Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî, *Âdâbü'l-mürîdîn* (nşr. M. Milson), Kudüs 1977.
- Eraslan, K. (1996). *Ali Şir Nevâî, Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimü'l-Fütüvve*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Fahredden er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, Kahire 1938, II,102; III, 11; IV, 21; XIII, 46-56; XXI, 160; XXV, 24.
- Feridun Bey, *Münşeat*, I, 361, 365.
- Gençosman, M. N. (1949). *Ali Asgar Hikmet, Câmî: Hayatı ve Eserleri*. Milli Eğitim Basımevi.
- Hâce Abdullah-ı Herevî, *Menâzilü's-sâ'irîn* (nşr. S. de Laugier de Beaurecueil), Kahire 1962
- Hatiboğlu, İ. (2006). Müstağfirî. *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/32/C32010426.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*, TİEM, nr. 1845-1881; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 275 (18-27. ciltler)
- Karaca, S. (2019). *Lâmîî Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn Li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-Üns Tercümesi): İnceleme, Tenkitli Metin, Sözlük, Dizin*. (Doktora Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Kaya, E. (2020). *Hilyetü'l-Mülûk (İnceleme-Transkripsiyon-Dizin)*. (Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi.

- Kılıç, M. E. (1996). El-Fütûhâtü'l-Mekkiyye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/13/C13004763.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- Molla Câmî, Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî. *Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*. Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Koleksiyonu, 00177-001.
- Muhammed b. Hüseyin. *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, BY00003318/1.
- Okumuş, Ö. (1993). Câmî, Abdurrahman. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/7/C07002578.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966.
- Uludağ, S. & Kara, M. (1995). *Câmî, Abdurrahman. Nefehâtü'l-Üns: Evliyâ Menkıbeleri tercüme ve şerh: Lâmiî Çelebi*. Marifet Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). Avârifü'l-Maârif. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/4/C04001465.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- Uludağ, S. (1998). Hücûvîrî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/18/C18006178.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- Uludağ, S. (2006). Nefehâtü'l-Üns. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/32/C32010689.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- Uludağ, S. (2008) er-Risale. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/35/C35011449.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- Yavuz, Y. Ş. (1995). Fahreddin er-Râzî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/12/C12004394.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025
- Yetik, E. (2004). Menâzilü's-Sâirîn. *TDV İslam Ansiklopedisi*. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/29/C29009422.pdf> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2025

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma Beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

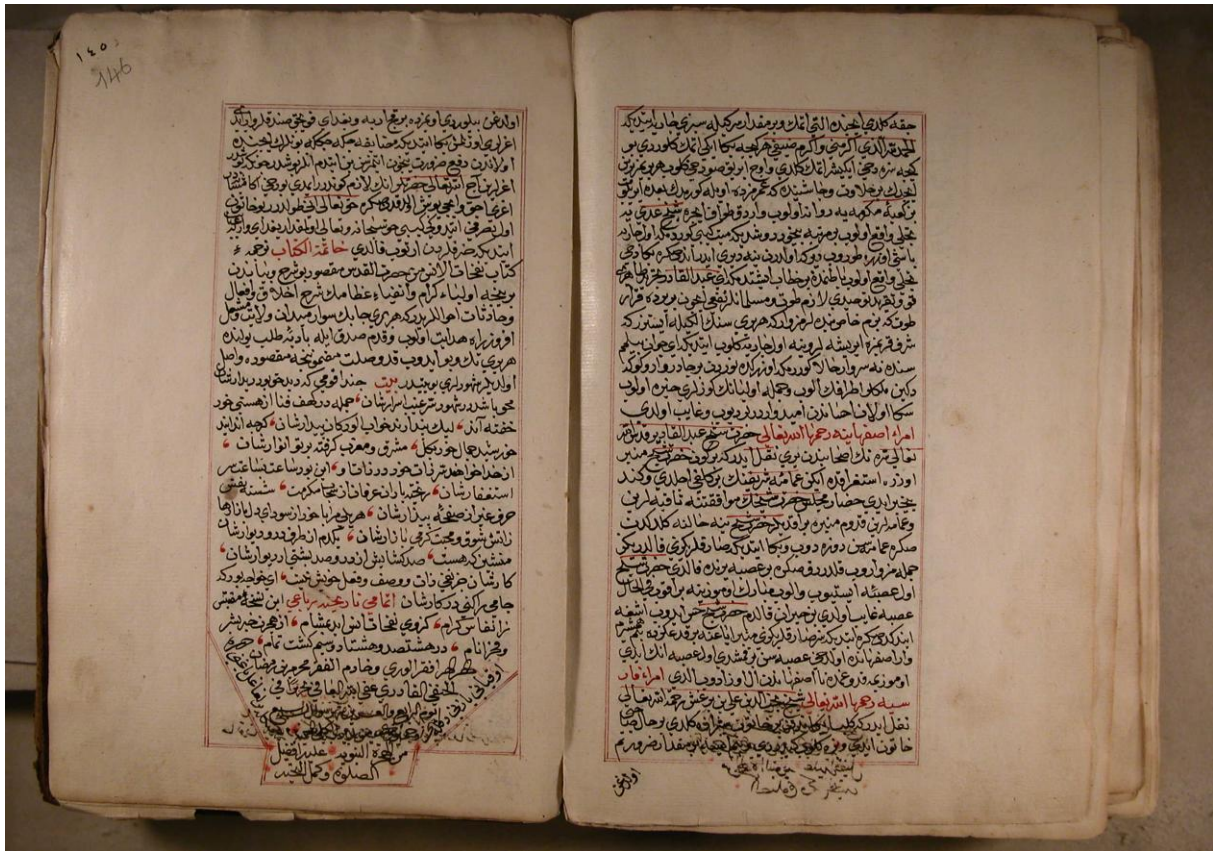
Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/Contribution Rate Declaration of Researchers: Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir. / The contribution rates of the authors to the study are equal.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Ekler

Muhammed bin Hüseyin'in Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns'ün Mukaddime bölümü (vr.14b-1a)

Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns'ün Hatime bölümü (vr.145b-146a)